

Umělé podložky pro hnízdění čápů bílých – příkladová studie z Jihomoravského kraje

Mojmír Vlašín

V Česku je čáp bílý jedním z nejznámějších a nejsledovanějších ptáků. Je to tím, že je to pták atraktivní, který svou velikostí i vzhledem každého upoutá, a také tím, že hnízdí často v bezprostřední blízkosti člověka. Na jižní Moravě hnízdí čápi ještě také v lesních koloniích. V poslední době však

svá stará hnízdiště opouštějí (Pohansko, Soutok, Sekulská Morava, Oskovec, Skařiny). Příčinou jsou rušivé zásahy do jejich biotopu, nevhodné meliorační zásahy do krajiny, mýcení břehových porostů, totální zničení meandrovitého povodí Dyje a Moravy atd.

Obr. 1 Čáp bílý ve Strážnici. Foto Mojmir Vlašin

Výskyt čápů dnes a dříve

Dnes se čápi stěhují do vyšších poloh, kde dříve vůbec nehnízdili. Jak to víme? Díky provádění pravidelných sčítání čápích hnízd. První sčítání hnízdících párů provedlo na Moravě a ve Slezsku četnictvo na popud Karla Plachetky již v roce 1934. K dalšímu sečtení hnízd i hnízdících párů na celém území Československé republiky došlo při mezinárodním sčítání čápů bílých v roce 1984. Od té doby se sčítají čápi pravidelně. Myslím, že neexistuje žádný jiný druh ptáka, u kterého by se na území velikosti tisíců čtverečních kilometrů podařilo monitorovat hnízdní populaci s přesností až 98 % (Nyklová-Ondrová a kol., 2016). V současnosti je v Česku evidováno okolo tisíce čápích hnízd. Jsme jednou z mála zemí Evropy, kde čápů dlouhodobě neubývá, ba dokonce i mírně přibývá. Z celoevropského hlediska se však jedná o ohrožený druh, a tak i u nás je třeba přijímat opatření na jeho ochranu. Příčiny ohrožení jsou pochopitelně komplexní, nedostatek bezpečných hnízdních příležitostí je pouze jedním aspektem. Přesto je zajímavé a hlediska ochrany druhu užitečné se tím zabývat.

Zatímco v roce 1934 bylo na stromech zaznamenáno 52 % hnízd, v roce 2000 to bylo 18 % hnízd (Lacina a Rejman 2002) a v roce 2014 už to bylo jen 7 % hnízd (Nyklová-Ondrová a kol. 2016). Hnízdní možnosti, které čápům zůstaly, jsou silně rizikové – například komíny nebo sloupky elektrického vedení. Problém komínů spočívá v tom, že jsou buď opuštěné a pak se rozpadají, nebo jsou používány a pak je hnízdo na překážku provozu komína. U elektrických sloupů jde o to, že hnízdo většinou vadí dodavatelům elektřiny, a dráty naopak mohou být příčinou smrtelných úrazů mláďat. Jednou z metod, jak tento problém řešit, je budování náhradních hnízdních podložek na samostatných sloupech.

Stavby umělých hnízdních podložek jsou důležité nejen pro posílení populace těchto ptáků, ale mají i nezanedbatelný výchovný a popularizační efekt. Až na naprosté výjimky je čáp bílý u nás přijímán kladně. Například u dravců je to jinak – část veřejnosti je obdivuje a chrání, část nenávidí a žádá odstřel. Čáp – symbol štěstí – může sloužit také jako symbol všeobecně přijatelného ochrannářského snažení.

Od roku 1996 se ČSOP Veronica snaží řešit ochranu čápů bílých v Jihomoravském kraji, a to především instalacemi umělých hnízdních podložek. Podle Laciny (2005) lze rozdělit takové zákroky do čtyř skupin:

A – nová podložka je budována v místě původního hnízda, které muselo být pro velkou hmotnost, rekonstrukci objektu nebo z jiných důvodů odstraněno;

B – nová podložka je budována v rámci stejného objektu v bezprostřední blízkosti původního hnízda, které bylo odstraněno;

C – nová podložka je budována na jiném objektu v rámci jedné obce nebo jinak jasně souvisí s odstraněným hnízdem;

D – zcela nová budovaná podložka, která není náhradou za žádné odstraněné hnízdo.

Metodika a výsledky:

První podložky pro hnízdění čápů bílých začal ČSOP Veronica umísťovat v některých obcích na Břeclavsku v roce 1997, kde čápi hnízdili na funkčním elektrickém vedení či používaném komíně, tedy místech, která byla nebezpečná jak pro čápy, tak i pro lidi. Kromě toho jsme se snažili řešit i hnízda, která byla sice bezpečná, ale hnízdní podložku bylo

nutno z různých důvodů nahradit. Typickým příkladem může být starý tovární komín nebo vysloužilý zásobník na piliny, které musely být zbourány. V takových případech orgán ochrany přírody povolil demolici pouze za podmínky, že majitelé objektu zajistí náhradní podložku. Ti se pak často obraceli právě na nás, abychom podložku zbudovali. Také se na nás obraceli starostové obcí, abychom u nich hnízdní podložku postavili a čápy tím přilákali. Tyto instalace však nebyly moc úspěšné, protože trefit se do čápiho vkusu není jednoduché. Přesto se Rakvicích a Maletovicích podařilo čápy uhnízdít, i když zde nikdy předtím nehnízdili. Ne všechny instalace se povedly a mnohé podložky zůstávají neobsazené i po více než deseti letech.

Umělé podložky stavěli i obce či majitelé objektů, často po konzultaci s námi, nebo dle vlastní úvahy. Mnoho hnízd bylo postaveno velmi dobře, některé instalace však byly nepovedené. I při dobře míněné snaze mohou být hnízdní podložky nebezpečné. Stavitelé si často neuvedomí, že hnízdo může po několika letech používání vážít i stovky kilogramů, v extrémním případě až tunu, s čímž je třeba počítat. Proto jsme používali hlavně podložku na betonovém sloupu. Spolu se speciální železnou konstrukcí má taková podložka nosnost až 10 tun. Méně časté byly podložky na dřevěném sloupu, je-

Obr. 2 Příklad hnízda bránícího užívání komínu. Foto Mojmir Vlašin

